

Надія Павлів-Самоїл

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”

ОБОВ’ЯЗКИ МІГРАНТА ЯК ЕТИКО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

© Павлів-Самоїл Н., 2019

Розкрито проблему неприпустимості сьогодні обмежуватись нормами, які б визнавали міграцію тільки в юридичному та економічному розумінні. Виокремлено невирішені питання щодо інтеграції мігрантів, формування бачення суспільством, яке приймає мігранта, своїм повноцінним членом, набуття мігрантом правосвідомості рівноцінного члена держави, яка його приймає, з усіма його правами і обов’язками.

Ключові слова: мігрант; інтеграція; етика міграції; обов’язки мігранта; асиміляція; міграційний рух.

Надежда Павлив-Самоил

ОБЯЗАННОСТИ МИГРАНТОВ КАК ЭТИКО-ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ

Статья посвящена раскрытию проблемы недопустимости сегодня ограничиваться нормами, которые признавали миграцию только в юридическом и экономическом смысле, выделению нерешенных вопросов интеграции мигрантов, формированию видения принимающим обществом мигранта полноценным его членом, приобретения мигрантом правосознания как равноценного члена принимающего государства со всеми его правами и обязанностями.

Ключевые слова: мигрант; интеграция; этика миграции; обязанности мигранта; ассимиляция; миграционное движение.

Nadiya Pavliv-Samoyil

Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Civil Law and Procedure
Ph. D.

OBLIGATIONS OF MIGRANT AS AN ETHICAL-LEGAL CATEGORY

This article deals with the problem of inadmissibility of being restricted at present day by the norms that would recognize migration only in legal and economic terms, distinguishing the unresolved issues of the migrants' integration, forming the view of the host-society on the migrant's personality as a full its member, acquiring by the migrant legal awareness as a full member of the host-country with his rights and obligations.

Key words: migrant; inyeigration; ethics of migration; assimilation; migration movement.

Постановка проблеми. Міграція є структурним елементом сучасних суспільств. Сьогодні, через глобалізацію інформаційного простору про умови міграції, відбувається поширення інформації про принципи глобальної системи захисту прав людини, яких дотримується високорозвинена європейська правова система. Сучасний світ вільної конкуренції та громадянських свобод приймає

норми, які все більше і більше стосуються прав та інтересів самого мігранта і його членів сім'ї, що, безумовно, є необхідним та позитивним, однак це сприяє зростанню розмірів та інтенсивності міграційного руху. Крім визначення на міжнародному рівні, дотримання прав на державному рівні, необхідно також визначити обов'язки мігранта як обов'язкового елемента інтеграції його у державі, суспільстві, яке його приймає, що накладає безпосередній відбиток на етику міграції.

Мета статті – дослідження особистісних обов'язків та обов'язків мігранта щодо своєї сім'ї, держави виїзду та держави і суспільства, які його приймають, як обов'язкового елемента інтеграції, визначення необхідності виокремлення процесів інтеграції та асиміляції мігрантів як засобів у боротьбі, протистоянні інтересів учасників міграційного процесу.

Аналіз дослідження проблеми. Досліджували причини міграції загалом та права й обов'язки мігрантів зокрема, з урахуванням сучасного стану взаємовідносин між учасниками міграційного процесу, займалися пошуками визначення причин міграційних конфліктів у процесі інтеграції мігрантів такі науковці, як: І. Вдовичин, Д. Гьокхан, Б. Лановик, А. Левенець, В. Марковський, С. Мочерний, А. Семенов, Ю. Кривенко та ін.

Виклад основних положень. Міграція як суспільне явище існувало давно, і у процесі еволюції суспільства, з формуванням та розвитком правових систем міграція набуває нових якісних характеристик. З кожним етапом розвитку кожна держава створює законодавство, що забезпечує існування політичної стабільності, усталення соціальної справедливості, культурної активності усіх суб'єктів суспільства, зокрема мігрантів, та формує якісно нові підходи утвердження принципів рівності, заборони дискримінації за будь-якими критеріями і не тільки декларативно, а й практично забезпечує мігрантів рівними із громадянами країни можливостями для реалізації прав. Для досягнення зазначеної мети у кожній суспільній системі необхідна тристороння взаємодія: держави, суспільства, яке приймає (громадян цієї країни чи регіону), мігрантів. Без такої взаємодії не уникнути дисбалансу інтересів кожного члена міграційного руху, що врешті призведе до протистояння та суспільно-політичної кризи, яку можемо спостерігати у непоодиноких країнах сьогодні.

Усі учасники міграційної взаємодії повинні сприяти пошуку компромісу та узгодженню інтересів усіх учасників міграційного процесу. Кожен із учасників цього процесу повинен усвідомлювати, що сучасне суспільство на глобальному рівні ставить нові вимоги і нові виклики, принципи взаємодії, потребує взаємоузгодження прав, обов'язків та інтересів.

Відповідно до сучасних вимог суспільства забезпечити суспільну гармонію за таких умов стає все складніше. Висновки щодо міграції як суто позитивного явища, яке посилює життєздатність та креативність, сприяє поступальному розвитку, спираються на досвід таких країн, як США, Канада, Австралія. Та в них не враховано повною мірою ні структуру мігрантів (країну походження, спонукальні причини, релігію тощо), ні технологічні зміни, що супроводжують її сьогодні. Раніше мігрант майже повністю втрачав контакт зі своєю батьківщиною, змушений був пристосовуватись до нових, інших стандартів життя, а сучасні комунікації дають змогу легко підтримувати такий зв'язок. Також не надають достатньої ваги і культурно-релігійній специфіці нових мігрантів, які переважно доволі категорично налаштовані не лише на збереження своєї ідентичності, а й прагнуть до зміни культурно-світоглядного середовища країни, в яку вони прибули. Прикладом цього є сучасна активізація мусульманської релігійності в Європі [1, с. 12].

Оскільки сучасне явище міграції і міграцій ХХ століття відрізняється докорінно, необхідно здійснити аналіз попереднього міграційного руху, його негативних наслідків для визначення нових якісних механізмів інтеграції мігрантів з мінімальним негативним впливом на інтереси країни, яка приймає, та її громадян.

Поступово все більше країн почали визнавати явище міграції як глобальне, з певними нормами та цивілізувати їх. Сьогодні обмежуватись нормами, які б це явище визнавали тільки в юридичному та економічному розумінні, вже недостатньо.

Однією із проблем міграційного руху, яку і досі болюче сприймають громадяни країни, в яку переселилася людина, та важковирішуваною для держави є те, що унаслідок міграції передбачається перехід від етапу інтеграції мігрантів до асиміляції, що іммігранти рано чи пізно повинні асимілюватися у новій країні. Багато невирішених питань щодо інтеграції мігрантів, формування бачення суспільством, яке приймає, особи мігранта як свого повноцінного члена, набуття мігрантом правосвідомості як рівноцінного члена держави, в якій він житиме, з усіма його правами й обов'язками. Питання цього процесу надзвичайно важкі, їх болісно сприймають і самі мігранти, і їх нове суспільство, оскільки часто не приймає іммігрантів з країн, які повністю відрізняються за культурними, релігійними, цивілізаційними, расовими ознаками.

З глобалізацією міграції стикаємось з таким явищем, як мультикультуралізм міграції. Держави приймають іммігрантів з багатьох країн і з різних культур. У країні з'являються люди з усього світу, які мають власні культурні та релігійні цінності, що, безумовно, накладає відбиток і на правове регулювання суспільних відносин. На перший погляд, мультикультуралізм міграції варто розглядати як збагачення чимось новим та як засіб сприяння різнобічному розвитку суспільства, та маємо непоодинокі факти зіткнення культур, які відбувалися колись лише за міграції у випадках експансії, а сьогодні вони актуальні в абсолютно мирних державах.

Безумовно, погоджуємось з І. Я. Вдовичином, що за умов масового прибуття чужонаціонального населення, що є носієм відмінних поглядів, традицій, мови тощо, забезпечити гармонійний розвиток суспільства стає дедалі важче. Про це свідчить зростання конфліктності в середовищі європейських країн, до якого активно залучається молоде покоління мігрантів, які народжені в країнах Європи і переважно є громадянами від народження [1, с. 11]. Такі конфлікти ставлять під загрозу ідею формування, життя і розвитку відкритого суспільства та потребують застосування нових правових механізмів, які б враховували ті розбіжності, на основі яких виникають конфлікти.

Проблему міграції не можна вирішити тільки нормативним визначенням понять міграції та квот, залежно від можливості держави дозволити собі більшу чи меншу кількість емігрантів у певний час чи зменшити нормативно-правовий захист прав та інтересів мігранта і членів його сім'ї. Необхідно у нормативному регулюванні міграційних процесів враховувати не тільки математичні, кількісні показники, а і якісні критерії та адаптаційні періоди громадян країни, яка приймає, та інтеграції мігрантів. У такому вирішенні проблем необхідно зважати на етичні засади міграції.

У зв'язку із зазначеними проблемами, які спричиняє мультикультурна міграція, виникає необхідність дослідити і визначити етичність проблем у взаємозв'язку усіх учасників міграційного руху.

Етичний вимір міграції починається з того, що мігрант повинен сприйматися не тільки як людина, а як особа. Людина – це біологічна категорія, наділена інтелектом істота. Мігранта необхідно асоціювати із особистістю з історично зумовленим ступенем розвитку, яка функціонує у певному суспільстві, на різних його рівнях, від сім'ї та місцевої громади держави, має певне набуте світосприйняття, моральні, національні та релігійні переконання. Тому потрібно поняття “мігрант” ввести у категорії, відповідні цим рівням: психологічний, культурний, релігійний, патріотичний, соціологічний і етичний – як особа.

За сучасного суспільно-правового розвитку до мігранта потрібно ставитися як до рівноправного суб'єкта суспільства. Його не можна розглядати лише як робочу силу, як суб'єкта забезпечення функціонування та розвитку економіки, як особу у пошуках кращого життя, як оцінювальне поняття правової категорії з характерними ознаками країни виїзду, країни прибуття, переміщення у просторі й часу перебування, як суб'єкта перебування у країні прибуття за критерієм законності чи як суб'єкта впливу на безпеку суспільства. Мігрант – це особа зі своїм досвідом, з власним баченням світу, культурою, релігійними переконаннями, моральними цінностями, з власними цілями і прагненнями.

Крім задоволення матеріальних потреб (їжа, одяг, притулок), мігрант, який приїхав в чужу країну, потребує також забезпечення вищих потреб: культурних, релігійних та соціальних. Тому, на нашу думку, цілком справедливо зазначено у Стратегії державної міграційної політики України на

період до 2025 року, що з метою забезпечення успішної інтеграції в українське суспільство іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, необхідно враховувати, що потреби в інтеграційній підтримці для різних категорій та окремих груп мігрантів можуть відрізнятися, тому в програмах інтеграції необхідні диференційований підхід і адресний характер, орієнтація на конкретну групу або категорію людей. Участь в інтеграційних програмах повинна бути добровільною, але водночас доцільно запровадити систему стимулювання з метою заохочення до участі в таких програмах [2].

Однією із основних проблем міграції населення, окрім гідного забезпечення прав та свобод мігрантів, що прямо залежить від економічних, фінансових та інших ресурсних можливостей держави, є також питання інтеграції мігрантів у місцеве співтовариство з метою подолання національно-культурних розбіжностей між особами, повноцінного використання мігрантів для підвищення соціально-економічного добробуту держави, зниження рівня злочинності як серед самих іноземців, так і серед своїх громадян, що можуть вчинятись на підґрунті расизму, національної нетерпимості, ксенофобії та інших ознак дискримінації. Попри важливість вказаних завдань, жодна країна світу поки ще не стала прикладом успішного й остаточного вирішення проблеми інтеграції етнічних, расових чи релігійних меншин в єдину усталену систему [3, с. 91].

Інтеграція – це залучення іммігрантів у економічне, суспільно-культурне і політичне життя держави. Метою інтеграції є створення для іммігрантів умов для самостійного існування, пов'язаного з використанням можливостей, які створюються на ринку праці, у системі освіти та медичних послуг, а також участю в суспільному житті та використанням громадянських прав з урахуванням культурних та релігійних потреб [2].

Відповідно до Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року відповідальними за інтеграцію є одночасно дві особи: держава і самі мігранти. Оскільки інтеграція є двостороннім процесом взаємного пристосування іммігрантів та суспільства, яке приймає, важливе здійснення заходів, адресованих цим сторонам. Однак, на нашу думку, не можна ототожнювати у цьому плані державу і суспільство, оскільки не завжди декларовані вимоги чи заборони дискримінації мігрантів сприймає, а тим паче дотримується їх нове суспільство. На нашу думку, інтеграція – це тристоронній процес взаємоприйняття, узгодження інтересів, взаємоповага світосприйняття усіх суб'єктів міграційного процесу. Беззаперечно, відповідальність за інтеграцію мігрантів покладається передусім на державу як основного суб'єкта формування і реалізації державної міграційної політики, визначаючи цим напрям і розвиток відносин між мігрантом і суспільством, яке його приймає.

Формування не просто відкритого суспільства, а толерантного, яке сприймає та прагне розвитку в напрямку формування полікультурного суспільства, – надзвичайно важкий і довгий процес, який залежить від моральних, релігійних норм, історії формування та культурних цінностей суспільства.

На нашу думку, для швидшої та ефективнішої інтеграції мігранта, щоб мігрант відчував себе суб'єктом свого нового суспільства, необхідно визначати не тільки гарантії його прав як мігранта, але також обов'язки щодо себе, своєї сім'ї, суспільства, яке його приймає. Права роблять людину вільною, а обов'язки – необхідною та формують розуміння взаємозв'язку особи з тією чи іншою суспільною групою, з державою, формують усвідомлення себе у суспільстві.

Варто визначити такі обов'язки мігранта щодо себе: особистого розвитку, поліпшення соціального статусу, підвищення кваліфікації, турботи про стан здоров'я, не тільки матеріального, але й духовного, культурного розвитку, вивчення мови суспільства, в якому житиме мігрант.

Щодо обов'язку знання мови нової країни, то у окремих країнах, наприклад Польщі, необхідне документальне підтвердження володіння мовою, щоб отримати громадянство, а в українському законодавстві не міститься правова норма, яка врегульовувала б питання офіційного підтвердження знання державної мови з метою одержання українського громадянства. На нашу думку це прогалина [4, с. 35], усунення якої сприятиме інтеграції мігранта, однак це потребує поглибленого вивчення мови, участі у певних групах з вивчення мов. Затвердження обов'язкового проходження курсів з мови хоча б на короткостроковий термін сприяло б налагодженню стосунків із суспільством, яке приймає, та позитивному ставленню його до мігранта.

Як ми уже зазначали, кожний мігрант прибуває у нове суспільство із уже сформованими культурними, релігійними, цивілізаційними, світоглядними принципами і переконаннями. Необхідно визнати, що мігрант має обов'язок і щодо країни, суспільства походження та своєї сім'ї: поважати свою культуру, піклуватися про добру славу своєї країни, не втрачати своєї культури, мови, виконувати сімейні обов'язки (догляд і піклування про батьків, дітей). У разі недотримання цих обов'язків відбувається асиміляція, тобто повна ідентифікація себе/мігранта як суб'єкта нової держави, з відкиданням усього набутого до моменту міграції.

Є різні, протилежно спрямовані позиції щодо ставлення до наслідків зазначеної асиміляції.

З одного боку, дехто вважає, що асиміляцію варто розглядати як елемент необхідності для досягнення суспільного миру та уникнення протистояння культур суспільства, яке приймає, та мігрантів. Тобто більше не потрібно зупинятися на інтеграції, яка не працює, а необхідно вимагати асиміляції: вивчення мови, культури, релігії, історії предків цього суспільства, що породить любов і повагу до нової батьківщини. Така асиміляція мала б забезпечити безпеку суспільства, яке приймає.

З іншого боку, суспільно-політичні та економічні процеси відбуваються настільки стрімко, що за цей час сформується нова ідентичність, що неодноразово вже відзначено в історії, та вона може бути доволі критично налаштованою до чинної політико-правової системи, основаної на ідеї правової держави, прав і свобод громадян. Ігнорується очевидний історичний факт, що система управління, побудована на таких засадах, сформувалась на обмеженому географічному просторі та в стислих хронологічних межах, порівняно із системами владарювання, які панували упродовж тисячоліть людської історії і були поширені на інші території великою мірою як результат експансії європейської цивілізації. Сумнів Європи у доцільності своєї історичної та культурної традиції піддаються і державно-правові інститути, які постали на їхній основі [1, с. 12].

Хоча деякі країни й засвідчують високі рівні натуралізації мігрантів (Австрія, Німеччина), проте жодна країна світу не є прикладом успішного й остаточного вирішення проблеми інтеграції етнічних, расових чи релігійних меншин, представників іммігрантських груп в усталену систему держава–нація. Нездатність національних держав адекватно реагувати на ситуацію у сфері міграції спричинила глобальну міграційну кризу, яка проявляється у посиленні ксенофобії та мігрантофобії в західних країнах; кризі режиму регулювання міграції та провідних європейських інституцій; конфлікті між гарантіями прав людини в міграційній сфері та національними інтересами; надмірній політизації міграційних проблем і зростанні їхньої ролі в європейських і міжнародних відносинах загалом [5, с. 174].

Ми підтримуємо позицію необхідності інтеграції зі збереженням набутої національної ідентичності, культурних та моральних цінностей у поєднанні із саморозвитком та сприйняттям нового, яке пропонує суспільство, що приймає. Інтеграція – динамічний, довготривалий двосторонній процес взаємного пристосування громад мігрантів, з одного боку, та всього населення країни, з іншого, результатом якого є отримання всіма сторонами рівних громадянських, соціальних та економічних можливостей. У громадянському та політичному сенсі всі мешканці повинні мати взаємні права та обов'язки на основі рівності. Інтеграція означає, що суспільство, яке приймає мігрантів, повинно створити умови для повного їх залучення до економічного, соціального, культурного та політичного життя [6].

Окрім особистісних обов'язків та обов'язків щодо своєї сім'ї та держави походження, необхідно визначити обов'язки мігранта перед своїми новими суспільством та державою – обов'язок поважати їхні критерії ідентичності: культуру, релігію, суспільний устрій, суспільно-державний устрій. Виконання цих обов'язків повинно закріплюватися на нормативному рівні, а також обов'язку проходження навчання, ознайомлення, іспитів з питань історії, мови, нормативно-правової бази, що безпосередньо впливатиме на можливість та бажання мігранта досягти взаємопорозуміння із суспільством, в якому він житиме, та реалізувати свої права у державі, в яку він переселився.

Закріплення обов'язку вивчення норм права країни, яка приймає, сприятиме підвищенню правосвідомості, що знизить рівень злочинності серед мігрантів, а закріплення обов'язку ознайомлення з релігійними та моральними нормами її суспільства – підвищить рівень толерантності та зниження рівня нетерпимості через релігійні переконання.

Висновки. Безумовно, мігрант повинен виконувати усі обов'язки, взаємозалежно від участі й ролі в етиці міграції. В інтеграції мігрантів держава – основний суб'єкт, що визначає напрямок руху міграції.

До основних завдань, які повинна виконати кожна держава у сфері інтеграції мігрантів, належать: сприяння міжкультурному діалогові серед населення, вироблення дієвої політики інтеграції мігрантів у місцеве співтовариство, їх соціалізація, подолання ворожого ставлення та дискримінації мігрантів, надання раді, депутатським комісіям та іншим дорадчим комітетам громади висновків щодо конкретних проблем міграційної сфери; розвитку стратегії участі мігрантів у суспільному житті громади; фінансової та організаційної підтримки інтеграційних проєктів; кооперування з організаціями мігрантів у громаді. З вищевикладеного випливає, що найефективнішою політика інтеграції мігрантів у місцеве суспільство може бути лише тоді, коли вона комплексна, передбачає чітке розмежування повноважень між загальнодержавними та місцевими органами влади, здійснення постійної роз'яснювальної роботи як серед самих мігрантів, так і серед власного населення з метою подолання невиправданих страхів та стереотипів. Звісно ж, перелічені заходи ні в Німеччині, ні в інших країнах, зокрема в Україні, не здатні вирішити весь комплекс проблем міжкультурного, міжнаціонального та міжрелігійного характеру, проте можуть значно їх послабити [3, с. 94].

Безумовно, для забезпечення виконання зазначених обов'язків держава повинна надати необхідні механізми їх виконання. Механізми забезпечення виконання обов'язків мігрантів мають бути узгоджені та підтримані на міждержавному рівні, тільки так можна мінімізувати усі негативи, які супроводжують інтеграцію мігрантів.

Визначення обов'язків мігранта та механізмів їх виконання повинно ґрунтуватися на принципах рівності, справедливості, свободи та солідарності.

Кожна держава, кожен громадянин, кожен мігрант у сучасному світі повинен розуміти, що світ зіткнувся із глобалізацією міграції і потрібно сприймати як неминучі зміни, якими супроводжується цей процес, що усі його учасники повинні дотримуватись єдиних принципів співжиття й наділені як правами, так і обов'язками, і від їх належного виконання залежить формування етики міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вдовичин І. Я. Проблема міграції і криза проєкту вселюдської спільноти. *Правове регулювання переміщень населення (міграції, депортації, трансфери, проблеми біженців): історія і сучасність*: матеріали 5-ї всеукр. наук.-теор. інтернет-конф. Вип. 5. (Львів 29 квітня 2016р.). Львів: Ліґа-Прес, 2016. С. 9–13. URL: http://http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2018/9160/pyatoyi_konferenciya_vur_5_1.pdf (дата звернення: 18.04.2019).
2. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження КМУ від 12 липня 2017 р. № 482-р./Кабінет Міністрів України URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/250149647> (дата звернення: 16.04.2019).
3. Левенець А. В. Інтеграція мігрантів в місцеве суспільство: український та зарубіжний досвід. Матеріали 72-ї наук. конф. проф.-вик. складу і наук. прац. економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.) Секція економічних і правових наук: збірник. Одеса: Фенікс, 2017. С. 91–94.
4. Марковський В. Я. Проґалини у правовому регулюванні мовної інтеграції іммігрантів в Україні. *Правове регулювання переміщень населення (міграції, депортації, трансфери, проблеми біженців): історія і сучасність*: матеріали 5-ї всеукр. наук.-теор. інтернет-конф. Вип. 5. (Львів 29 квітня 2016р.). Львів: Ліґа-Прес, 2016. С. 31-40. URL: http://http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2018/9160/pyatoyi_konferenciya_vur_5_1.pdf (дата звернення: 18.04.2019).
5. Гьокхан Д. Глобальні міграційні процеси: політика визнання “Іншого” і проблема адаптації мігрантів. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць*. 2016. Вип 66. С. 170–182.
6. Кажміркевич П. Інтеграція мігрантів в Україні: оцінка стану та потреб. *Неофіційний документ. Резюме та рекомендації підготовлено для Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДІП/Л)*. Варшава, 2011. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/81763?download=true> (дата звернення: 14.04.2019).

REFERENCES

1. Vdovychyn I. Ya. **Problema mihratsii i kryza projektu vseliuds'koi spil'noty** [The problem of migration and the crisis of the project of the all-human community]. Pravove rehuliuвання peremischen' naseleńnia (mihratsii, deportatsii, transfery, problemy bizhentsiv): istoriia i suchasnist': materialy 5 vseukr. nauk.-teor. internet-konf. Vyp. 5. (L'viv 29 kvitnia 2016 r.). L'viv: Liha-Pres, 2016. P. 9–13. URL: http://http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2018/9160/pyatoyi_konferenciyi_vyp._5_1.pdf (data zvernennia: 18.04.2019). [in Ukrainian].
2. **Stratehiia derzhavnoi mihratsijnoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku**: Rozporiadzhennia KМУ vid 12 lypnia 2017 r. № 482-r. / Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250149647> (data zvernennia: 16.04.2019). [in Ukrainian].
3. Levenets' A. V. **Intehratsiia mihrantiv v mistseve suspil'stvo: ukrains'kyj ta zarubizhnyj dosvid** [Integration of migrants into local society: Ukrainian and foreign experience]. Materialy 72-i nauk. konf. prof.-vyk. skladu i nauk. prats. ekonomiko-pravovoho fakul'tetu ONU imeni I. I. Mechnykova, (m. Odesa, 29 lystopada – 1 hrudnia 2017 r.) Sektsiia: Ekonomichnykh i pravovykh nauk: zbirnyk. Odesa: Feniks, 2017. P. 91–94. [in Ukrainian].
4. Markovs'kyj V. Ya. **Prohalyny u pravovomu rehuliuванні movnoi intehtatsii immihrantiv v Ukraini** [Gaps in legal regulation of the language integration of immigrants in Ukraine]. Pravove rehuliuвання peremischen' naseleńnia (mihratsii, deportatsii, transfery, problemy bizhentsiv): istoriia i suchasnist': materialy 5 vseukr. nauk.-teor. internet-konf. Vyp. 5. (L'viv, 29 kvitnia 2016 r.). L'viv: Liha-Pres, 2016. P. 31–40. URL: http://http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2018/9160/pyatoyi_konferenciyi_vyp._5_1.pdf (data zvernennia: 18.04.2019). [in Ukrainian].
5. H'okkhan D. **Hlobal'ni mihratsijni protsesy: polityka vyznannia "Inshoho" i problema adaptatsii mihrantiv** [Global migration processes: the policy of recognizing the "Other" and the problem of migrant adaptation]. Humanitarnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii: Zbirnyk naukovykh prats'. 2016. Vyp. 66. P. 170–182.
6. Kazhmirkevych P. **Intehratsiia mihrantiv v Ukraini: otsinka stanu ta potreb. Neofitsijnyj dokument** [Integration of migrants into local society: Ukrainian and foreign experience]. Reziiume ta rekomendatsii pidhotovleno dlia Biuro OBSYe z demokratychnykh instytutiv ta prav liudyny (BDIPL). Varshava, 2011. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/81763?download=true> (data zvernennia: 14.04.2019). [in Polish].

Дата надходження: 11.03.2019 р.